

Radboud Universiteit

Nazaten en Neergang: Rome, Brittannië en de Angelsaksen

De overgang van Romeins naar Angelsaksisch Brittannië in de
teksten van Gildas en St. Patrick

Bob Hermkens

4057805

Faculteit der Letteren

Begeleider: Sven Meeder

Datum van inleveren: 15 augustus 2015

Inhoudsopgave

Inleiding	2
1. Status Quaestionis	4
2. Theorie en definities	8
2.1 <i>Gens en gentes</i>	8
2.2 Primordialisme versus instrumentalisme	9
2.3 Definitie van identiteit	10
3. Identiteit in Gildas' <i>De Excidio Britanniae</i>	11
3.1 Achtergrond en opleiding	11
3.2 Instrumentalistische identiteitsconstructie	12
3.3 <i>De Excidio Britanniae</i> : 'deconstructie' van een volk?	14
4. Identiteit in Patricks <i>Epistola</i> en <i>Confessio</i>	17
4.1 Achtergrond en opleiding	17
4.2 Instrumentalistische identiteitsconstructie	19
4.3 Patrick en Gildas: een vergelijking	20
Conclusie	22
Bibliografie	24
Gedrukte Bronnen	24
Literatuur	24
Bijlages	27
Bijlage 1	27
Bijlage 2	28
Bijlage 3	29

Inleiding

Ruim vierhonderd jaar waren de Romeinen heer en meester in Brittannië. Op het verre noorden na en enkele westerse kustgebieden beheersten zij het gehele gebied dat wij tegenwoordig Engeland noemen.¹ Onder de heerschappij van het Romeinse rijk zou de bevolking van dit gebied romaniseren en – na de opkomst van het Christendom – bekeerd worden tot deze steeds dominantere godsdienst.²

Dit is in het kort de Romeinse periode van Brittannië tot de late vijfde en - zesde eeuw na Christus. Tot op heden is de overgangperiode die daarop volgt een van de meest ongedocumenteerde periodes uit de Engelse geschiedenis. Slechts één bron resteert uit deze Engelse ‘dark ages’: ‘De Excidio (et Conquestu) Britanniae’ (hierna *DEB* genoemd), toegeschreven aan de Britse auteur Gildas. Diens Christelijke narratief beschrijft hoe de Romeinse verlating voor de Britten desastreus uitpakte. In de tekst komt aan bod dat omstreeks 410 de West-Romeinse keizer Honorius het gebied noodgedwongen soeverein verklaarde.³ De vergrote druk van invallende Visigoten en andere barbaarse volkeren bracht de kern van het rijk – het gebied rondom de Middellandse Zee – in grote problemen.⁴ De Romeinen trokken zich terug na het bouwen van een muur en Brittannië werd verlaten: de Britten moesten vanaf nu zichzelf beschermen.⁵

Vanuit het noorden bedreigden de Picten de rijkdommen van het geromaniseerde zuiden. Overzee – in het huidige Ierland – stonden de Ieren (*Scoti*) met bijl en zwaard klaar voor de plundering.⁶ Zelf hadden de Romano-Britten altijd kunnen vertrouwen op de bescherming van de Romeinse legioenen. Volgens Gildas waren zij zelf lafaards, enkel moedig in tijden van vrede.⁷

De Britten zochten derhalve bescherming bij een nieuwe ‘grote broer’.⁸ Zij riepen de hulp in van de Angelen en Saksen, volkeren afkomstig uit Scandinavië en Duitsland.⁹ Op brute wijze werden de Romano-Britten vervolgens door deze vreemde gasten onder de voet gelopen. Daarmee werd bewerkstelligd wat zij juist hadden willen voorkomen.¹⁰ Brittannië zou “het land der Angelen” worden: Engeland. En zodoende kwam er een einde aan een eeuwenoude, door Rome beïnvloede cultuur. Gildas beschreef dit als een straf van God, toebedeeld aan de Britten voor hun laks- en lafheid, maar vooral hun goddeloosheid.¹¹

¹ Peter Salway, *The Roman era: the British Isles: 55 BC – AD 410* (Oxford, 2002), 1.

² Ibidem, 1, 108–109, 137–138.

³ Anthony Birley, *The Roman government of Britain* (Oxford, 2005), 461.

⁴ Salway, *The Roman Era*, 98 - 99.

⁵ Gildas, *The ruin of Britain*, vert. Michael Winterbottom (Londen, 1978), 21-24. Het is tot op heden niet bekend om welke muur het hier gaat. De muur van Antoninus en Hadrianus zijn beiden te oud om met de beschrijving van Gildas te worden geïdentificeert. Mogelijk gaat het dus om zogenaamde ‘litus Saxonicum’ van de late derde, vroege vierde eeuw, gebouwd in Zuid-Oost Engeland ter bescherming tegen kustelijke aanvallen. Stefan Schustereder, *Strategies of identity construction: the writings of Gildas, Aneirin and Bede* (Ostfildern, 2012), 104.

⁶ Schustereder, *Strategies of identity construction*, 96.

⁷ Gildas, *The ruin of Britain*, 18

⁸ Ibidem, 25–26.

⁹ Schustereder, *Strategies of identity construction*, 249.

¹⁰ Gildas, *The ruin of Britain*, 26–27.

¹¹ Ibidem, 15, 25 – 26.

Dit is in het kort de ‘historie’ die wordt geschetst door Gildas. Hoewel uiteraard niet vaststaat dat Gildas de enige Britse bronauteur was uit de zesde eeuw, wordt duidelijk dat zijn geschriften zeker een impact hebben gehad op de latere beeldvorming van Brittannië. Na de totstandkoming van de Angelsaksische overheersing zouden eerst Beda – dé historicus der Angelsaksen – en later middeleeuwse geschiedschrijvers als Geoffrey van Monmouth de tekst gebruiken om hun narratief over de ‘Engelse’ en ‘Britse’ geschiedenis vorm te geven.¹² Tot ver in het Victoriaanse tijdperk zou deze constructie van de Engelse geschiedenis de beeldvorming over dit deel van de geschiedenis van het land domineren.¹³ Pas aan het eind van de twintigste eeuw zou er een kentering plaatsvinden in deze traditionele (‘wetenschappelijke’) visie op deze Engelse geschiedenis.¹⁴

Zo sloop Gildas’ cesuur van deze periode de Engelse historiografie binnen. De late vijfde eeuw en zesde eeuw na Christus kwamen bekend te staan als breekpunt in de geschiedenis, waarbij het heden (barbaarse heidenen, Britse zondaars) in strak contrast stond met het verleden (de Romano-Britse voorgeschiedenis en de Christelijke cultuur). Echter, zoals later via de Status Quaestionis zal worden besproken, kan er in deze overgangperiode toch een mate van continuïteit worden gevonden tussen heden en verleden. De hoofdvraag van deze scriptie luidt:

Welke mate van continuïteit in identiteit – gebonden aan het Romeinse verleden – kan er worden geobserveerd in de teksten van Gildas en St. Patrick?

Allereerst zal ter beantwoording van deze vraag in de Status Quaestionis kort worden ingegaan op de continuïteit in deze overgangsfase. Deze zal worden behandeld aan de hand van de meest relevante auteurs en hun artikelen of monografieën.

In het tweede hoofdstuk wordt beargumenteerd dat deze cesuur een constructie betreft die typerend is voor deze overgangperiode. Een constructie waarvan de aangehaalde auteurs (Gildas en Patrick) zich zeer waarschijnlijk niet bewust waren, gebonden aan het begrip *gentes*. Dit verschil tussen onbewust identiteitsgevoel en constructivisme zal in het kort worden verklaard via twee kernstromingen: primordialisme en instrumentalisme. Hiermee wordt de methodiek en achtergrond van deze scriptie onderbouwd.

Ten slotte zullen in hoofdstuk 3 en 4, met behulp van de meeste recente wetenschappelijke visies op identiteits(vorming), de teksten van zowel Gildas, als die van (St.) Patrick worden geanalyseerd. Deze analyse zal zich richten op de in Gildas’ en Patricks bronnen beschreven of gevoelde sporen van continuïteit met het Romeinse verleden.

¹² Nick Higham, *King Arthur: myth-making and history* (Londen, 2002), 57; R.W. Hanning, *The vision of history in early Britain: from Gildas to Geoffrey of Monmouth* (New York/Londen, 1996), 137–138, 230.

¹³ Virginia Hoselitz, *Imagining Roman Britain. Victorian responses to a Roman past* (Woodbridge/Rochester, 2007), 11-12, 166-167.

¹⁴ Deze Victoriaanse kijk op de geschiedenis – waarin pas echt een (wetenschappelijke) kentering kwam na de geleidelijke neergang van het Britse rijk – werd gekenmerkt door een verheerlijking van het Germaanse (Angelsaksische) verleden, om zodoende de Engelse superioriteit – en daarmee de legitimering van haar macht – ten aanzien van haar ‘Keltische’ (Ierse, Welsh en Schotse) onderdanen te onderschrijven. Hierbij paste dus ook het beeld van een ‘massamigratie’ van Angelsaksen, aangezien dit de theorie van een collectief Germaans voorouderschap onderschreef. Zie Bryan Ward-Perkins, ‘Why did the Anglo-Saxons not become more British?’, *The English Historical Review* 115 (462) (2000), 513-533, alhier 518–520.

1. Status Quaestionis

In de inleiding is de traditionele (op Gildas gebaseerde) visie op de overgang tussen Brits-Romeins- en Angelsaksisch Brittannië kort besproken. Dit was een proces van “oud” naar “nieuw”. De Angelen en Saksen pleegden een invasie, migreerden massaal naar Brittannië en zo werd de inheemse bevolking een nieuwe cultuur opgelegd.¹⁵ Cultuur moet hierbij geïnterpreteerd worden als een afgesloten begrip, gebonden aan een specifieke stam of specifiek volk. Gildas legt de nadruk op het fundamentele verschil tussen ‘ons’ en ‘zij’. Met ‘ons’ bedoelt hij de door God uitverkoren, *christelijke* Britten, terwijl ‘zij’ de barbaarse, *heidense* Angelen en Saksen en ketters in het algemeen zijn.¹⁶ Vermenging (interactie) tussen ‘ons’ en ‘zij’ is niet mogelijk of wenselijk. Bij verovering leidt dit tot een eenzijdig proces: de Britten worden Angelsaksisch, of worden vernietigd. Er is geen alternatief.¹⁷

In 1994 wordt er een radicale wijziging voorgesteld op deze visie.¹⁸ Nick Higham spreekt over het moedwillig onchronologisch plaatsen van gebeurtenissen door Gildas. Dit was volgens hem het geval, omdat Gildas voornamelijk bezig was met het tonen van de door God verkozen positie van de Britten als volk. Dit beeld werd door Gildas geconstrueerd met anekdotes (uit de Bijbel) die hoofdzakelijk bedoeld waren om de lezer over te halen om tot God weder te keren. Zodoende was de chronologie binnen *DEB* – en daarmee de zogenaamde historiciteit – die hij creëerde, fictief. *DEB* is eerder een moralistisch pleidooi te noemen dan een historisch werk.¹⁹ Als voorbeeld bespreekt Higham de Slag van Mons Badonicus. Die had volgens Higham voor Gildas (en zijn publiek!) eerder een symbolische en persoonlijke betekenis, dan een historische, omdat de daadwerkelijke suprematie van de Angelsaksen al een feit was. Hij vraagt zich derhalve af of historici niet te veel tijd hebben gestoken in het achterhalen van diens historische belang en zodoende in de juistheid van deze radicale overgang van Brits naar Angelsaksisch Brittannië.²⁰

In 2002 gaat Higham verder in op de constructie van identiteit in Brittannië. Volgens hem moet de identiteit van de Britten in verhouding tot de Romeinen, dan wel de Angelsaksen, voornamelijk worden bekeken vanuit de stromingen van het ‘primordialisme’ en het ‘instrumentalisme’.²¹ Hij benadrukt dat in de vroege middeleeuwen werd uitgegaan van het

¹⁵ Ward-Perkins, ‘Why did the Anglo-Saxons not become more British?’, 518-520.

¹⁶ Gildas, *The ruin of Britain*, 13-14, 26. Gildas vergelijkt op de pagina’s 13-14 de Britten en hun strubbelingen hier met die van het Joodse volk, het door God uitverkoren volk. Pagina 26 betreft de Angelsaksen.

¹⁷ Ibidem, 23-24; Ward-Perkins, ‘Why did the Anglo-Saxons not become more British?’, 518-519.

¹⁸ Nick Higham, *The English Conquest. Gildas and Britain in the fifth century* (Manchester, 1994), 137-141.

¹⁹ Ibidem, 26-27.

²⁰ Ibidem, 48, 52. Robin Stepman Stacey uit in zijn recensie van Highams werk echter kritiek over die manier waarop Higham zijn argumenten opbouwt. Zo stelt hij onder andere dat Higham te snel concludeert dat secties binnen *DEB* fictief moeten zijn om zodoende zijn ‘providential theory’ overeind te houden. Zie: Robin Chapman Stacey, ‘Nick Higham, *The English Conquest: Gildas and Britain in the fifth century*’, *Speculum*, 72 (1), (1997), 169. Kerlouégan stelt echter dat Highams vroege datering een goede verklaring zou zijn voor Gildas’ stijl in Latijn, die voor zesde-eeuwse begrippen archaïsch is en zodoende beter past binnen een vroegere periode in de mid-vijfde eeuw. Wel stelt hij dat Higham geenszins uniek is in zijn ‘providential theory’, aangezien R. W. Hanning in 1966 in diens *The vision of history in early Britain from Gildas to Geoffrey of Monmouth* al kwam met een theorie van het plaatsen van ‘historische’ gebeurtenissen binnen een door God ingegeven, moreel narratief.²⁰

Zie: François Kerlouégan, ‘The English conquest: Gildas and Britain in the fifth century, by Nick Higham, *The International History Review*, 18 (2), (1996), 378-380.

²¹ Higham, *King Arthur*, 39-41.

primordialisme: volkeren ('naties') waren een natuurlijk fenomeen. Zodoende is het niet vreemd dat Gildas in zijn werk bezig is met het construeren en in stand houden van 'zijn volk'.²² Higham zelf ziet dit als bewijs voor het bestaan van instrumentalisme: het moedwillig construeren en manipuleren van noties van identiteit, voornamelijk door de elite van een volk, waaronder hij Gildas schaaft. Higham constateert dat er geen sprake is van één identiteit. Noties van identiteit veranderen geleidelijk. Ze worden afgeworpen en veranderd door de tijd heen. Het 'romeins-zijn' is vergelijkbaar met het 'Europees' zijn in huidige tijden. Het is een overkoepelende identiteit, die men plaatste naast het 'Brits' zijn. Volgens Higham waren de Britten in verhouding tot de rest van het Romeinse Rijk slecht geïntegreerd in de Romeinse samenleving. Hij vindt het niet raar dat met de komst van de Angelsaksen deze identiteit gradueel zou worden vervangen.²³

Op de veranderlijke notie van identiteit borduurt ook Guy Halsall voort in 2013. Hij beschrijft hoe, onder invloed van archeologisch onderzoek naar de verspreiding van Angelsaksische gebouwen en graven in Engeland, vanaf de jaren '70 en '80 de wetenschap begon af te stappen van Beda's grootschalige migratie van Angelsaksen. Voortbordurend op deze aanname ging men ervan uit dat veel Britten er voor hadden gekozen om zich te onderwerpen aan de nieuwe, dominante, uitheemse cultuur. Zo ontstonden nieuwe collectieven – een nieuw volk – door politieke keuzes.²⁴

Angelsaksen dienden bovendien al vele jaren voor hun dominantie als *foederati*: hulptroepen in het Romeinse leger. Wederzijdse uitwisseling van cultuur was al decennia aan de gang (ook door handel en culturele interactie met het Angelsaksische 'thuisland'), ver voor de uiteindelijke suprematie van Angelsaksische krijgsheren. Volgens Halsall was het goed mogelijk dat al in de late vierde eeuw Saksische *foederati* waren gestationeerd in het noorden van Brittannië. Zij konden daar zijn gelegerd door de Romeinse keizerspretendent Maximus Magnus om de noordelijke grens te bewaken tegen de invallende Picten.²⁵ Halsall stapt af van de zogenaamde 'binary opposition in ethnicity', oftewel het zwart-wit contrast tussen etniciteiten, in dit geval de Angelsaksen enerzijds en de (Romano)-Britten anderzijds.²⁶

Veel Britten waren pragmatisch in het aannemen van een politieke identiteit. Zij bonden zich aan de norm van dat moment om de kansen op succes in de nieuwe samenleving te vergroten. Dit kan wellicht de reden zijn dat Gildas zijn oproep doet. Voor hem komt zijn identiteit – die van het *Christelijke* – immers in bedreiging door de (op)komst van een expanderende 'Angelsaksische' bevolking. Dit vergroot de culturele (en hiermee politieke) invloed van deze nadrukkelijk *heidense*

²² Ibidem, 45-49.

²³ Ibidem. 40-43.

²⁴ Guy Halsall, *World of Arthur: fans & fictions of the Dark Ages* (Oxford, 2013), 103-105, 109-110.

²⁵ Dit zou ook Gildas' aversie van deze "*non legitime... tyrannico*" verklaren, wiens greep het eiland deed veranderen in "*...Roman in name, but not by law and custom.*" Daarmee zou Maximus immers degene zijn die de Angelsaksen had binnengehaald, en daarmee het Romeinse verleden en de Britse uitverkoren positie had verloochend. Gildas, *The ruin of Britain*, 20, 93. Alex Woolf identificeert deze tiran echter met Constantinus III. Dit baseert hij op een vergelijkende analyse met andere contemporaine bronnen, waarin het binnenhalen van Angelsaksische *foederati* wordt gedateerd omstreeks 409. Dit is hetzelfde jaar waarin de Britten in opstand kwamen tegen Constantinus, wat Woolf dus relateert aan het binnenhalen van deze Saksen. Alex Woolf, 'The Britons: from Romans to barbarians', in: Hans-Werner Goetz, Jörg Jarnut & Walter Pohl, *Regna and gentes: the relationship between late Antiquity and early medieval peoples and kingdoms in the transformation of the Roman world* (Leiden, 2003), 345-380, alhier 353-354.

²⁶ Halsall, *Worlds of Arthur*, 218-220, 222-226, 234-235.

groep. Het mogelijke gevolg hiervan is de ondergang van het Romeins-Christelijke element van Gildas' directe omgeving.²⁷

Auteurs als Higham en Halsall maken mede gebruik van archeologische inzichten in hun onderzoek. Charles-Edwards baseert zijn theses daarentegen geheel op filologisch onderzoek. Zodoende komt hij op een narratief waarbij de continuïteit met het Romeinse verleden veel minder evident is bij het Britse volk. In zijn werk wordt de nadruk gelegd op de perceptie van Britten (zoals Gildas en St. Patrick) van hun eigen identiteit. Hoe zij als groep door andere (Christelijke!) 'ex-romeinen' worden gezien. Volgens Charles-Edwards is er vanaf de vierde eeuw een tendens te zien waarbij *romanitas* – het romeins-zijn – steeds meer wordt vereenzelvigd met Christelijk zijn.²⁸ Zo kon het gebeuren dat huidig Ierland – tot dan toe gezien als *barbaars* – vanaf haar kerstening steeds vaker *romanitas* werd toebedeeld.²⁹ De Britten daarentegen werden, na hun onderwerping door de *heidense* Angelsaksen, steeds vaker onderscheiden van 'romeinse' volkeren als de Galliërs (zelfs door Gildas zelf). Zij werden juist *barbari*.³⁰

Charles-Edwards ziet daarentegen een continuïteit met het Romeinse verleden in het uitdragen van het koningschap. De legitimiteit van het koningschap werd nog gehaald uit politieke en culturele binding met Rome. Zodoende kozen veel Britse koningen om cliënten te worden van de overblijfselen van het Romeinse Rijk. Dit fenomeen verdween geleidelijk met de komst van de Angelsaksen. In het gebied dat later Wales zou worden, bleef het fenomeen zelfs nog langer bestaan.³¹

Omstreeks 2010 keert de 'providential theory' van Higham terug. Dit keer in een iets andere vorm. De filoloog Stefan Schustereder borduurt voort op het moralistische aspect van deze theorie, die hij ophangt aan het concept van identiteitsvorming of constructie.³² Schustereder stelt dat het Gildas' voornaamste intentie is om de Britten te motiveren hun Romano-Britse levenswijze uit te dragen om deze te behouden tegenover de Angelsaksische overheersers. Als dragers van de Romeinse tradities, cultuur en de *romanitas* zijn zij superieur aan de barbaarse aanvallers.³³ Door laksheid en lafheid worden zij overheerst. Dit is een straf van God. Als zij echter het voorbeeldige *Romeinse* karakter van Ambrosius Aurelianus volgen kunnen zij in opstand komen.³⁴ Volgens Schustereder kiest Gildas bewust voor het weglaten van belangrijke details om deze opstand te bewerkstelligen. Zo maakt hij de moedwillige keuze om al zijn 'landgenoten' onder een noemer te brengen (de oude Latijnse *gens*). In werkelijkheid was er geen sprake van één volk, maar een gefragmenteerd mozaïek van kleine koninkrijken en volkeren.³⁵ Ook lijkt hij te vergeten dat de 'barbaarse' westerse burens (namelijk de Ieren (*Scoti*) uit het huidige Ierland), net zoals de Britten

²⁷ Ibidem 100-101, 109

²⁸ Thomas Charles-Edwards, *Wales and the Britons 350 – 1064* (Oxford, 2013), 227-228.

²⁹ Ibidem, 226.

³⁰ Ibidem, 231-232.

³¹ Ibidem, 314-319.

³² Schustereder, *Strategies of identity construction*, 119-120.

³³ *Romanitas*: het Romeins zijn. Hierbij zijn militaire, landbouwtechnische en administratieve superioriteit en Christendom de voornaamste pijlers benoemd door Schustereder.

³⁴ Ibidem, 117-120.

³⁵ Ibidem, 113-116.

waren bekeerd tot het Christendom. Zodoende kan hij ze makkelijker contrasteren met de Britten om een vijandbeeld te creëren dat de Romano-Britse identiteit dient te versterken.³⁶

³⁶ Ibidem, 116.

2. Theorie en definities

Dit onderzoek gaat over identiteit. Identiteit is echter een tamelijk ambigue begrip. Zodoende zal worden uitgelegd wat in dit onderzoek onder identiteit wordt verstaan. Daarnaast zal eerst uitleg worden gegeven over de voornaamste theoretische begrippen die in deze tekst gebruikt worden.

2.1 *Gens en gentes*

In de late oudheid en vroege middeleeuwen was een van de voornaamste bewoordingen voor een collectieve identiteit (een volk) het Latijnse begrip *gens*. Britse auteurs als Gildas beschreven hun ‘eigen’ volk als een *gens* of als *gentes*. De door Gildas en Patrick omschreven Angelen, Saksen, Picten en Ieren (*Scoti*) waren aparte *gentes*.³⁷ Hoewel het lijkt dat Beda de Angelsaksen tracht om te vormen tot één geünificeerde *gens Anglorum*, beschrijft hij de volken die hiertoe behoren als aparte Angelse, Saksische en Juutse *gentes*.³⁸ Deze *gentes* zouden na verloop van tijd ‘evolueren’ tot nieuwe collectieven, door acculturatie en interactie met inheemse Britten, elkaar en andere Germaanse nieuwkomers. Deze nieuwe collectieven, die de originele (latijnse) benamingen bleven dragen, waren anders dan de originele, Germaanse *gentes*.³⁹ Ten slotte werden zij de Engelsen, en de Britten ontwikkelden zich tot de Welsh en Bretons.⁴⁰ Zowel moderne als (laat-)Antieke en (vroeg-)middeleeuwse auteurs hebben gepoogd *objectieve* noemers toe te schrijven aan deze *gentes*. Zij zouden te onderscheiden zijn via:

1. Het gebruik van bepaalde wapens, kledij, talen en namen.⁴¹
2. Een gemeenschappelijke afkomst of geboorte, gemeenschappelijke gebruiken, gewoontes en wetten.⁴²
3. Uiterlijke kenmerken en religie.⁴³
4. Een gemeenschappelijke geschiedenis, waarden – en wettensysteem en gemeenschappelijke doelen.⁴⁴

³⁷ Gildas, *The ruin of Britain*, 91, 97; Patrick, *Liber primus: confessio*, red. Ludwig Bieler, Royal Irish Academy (Dublin, 1993), 77; Patrick, *Liber secundus: epistola ad milites Corotici*, red. Ludwig Bieler, Royal Irish Academy (Dublin, 1993), 91.

³⁸ Barbara Yorke, ‘Anglo-Saxon *gentes* and *regna*’, in: Goetz, Jarnut & Pohl, *Regna and gentes*, 381-407, alhier 382-385; Beda, *Historia Ecclesiastica gentis Anglorum*, red. Bertram Colgrave and Roger Mynors, Bede’s Ecclesiastical History of the English People (Oxford, 1969), 50-51.

³⁹ Ibidem, 386-387, 389.

⁴⁰ Ward-Perkins, ‘Why did the Anglo-Saxons not become more British?’, 514. Zie ook bijlage 1.

⁴¹ Isidorus, *Etymologiae sive Origines libri XX*, red. Wallace Lindsay, Scriptorum classicorum bibliotheca Oxoniensis 2. (Oxford, 1911), 2, 9, 97

⁴² Regino, *Epistula ad Hothonem archiepiscopum*, red. Fridericus Kurze, MGH SS Rer. Germ. 50 (Hannover, 1890), XX; Robert Davies, ‘The peoples of Britain and Ireland 1100-1400. I. Identities.’, *Transactions of the Royal Historical Society* 4 (1994), 1-10, alhier 6.

⁴³ Tacitus, *Germania*, ed. D. R. Stuart, The Germania (New York, 1916), 4, 10, 27, 28, 43, 45; Idem.

⁴⁴ Patrick Geary, *The myth of nations: the medieval origins of Europe* (Princeton, 2003), 42.

2.2 Primordialisme versus instrumentalisme

Deze deterministische manier van het beschrijven of opdelen van *gentes* sluit aan bij de **primordialistische** gedachtegang. Clifford Geertz omschreef als eerste deze manier van identificatie in 1963.⁴⁵ Hij omschrijft primordialisme als een inherente geborgenheid binnen de naaste omgeving en familie, die kan doorwerken binnen een specifieke commune, samenleving, religie, cultuur, taalgroep of waardensysteem. Het gaat om een spirituele identificatie die wordt gezien als natuurlijk. De verwantschap zelf is belangrijk, niet alleen de praktische voordelen die iemand eruit kan halen. Zodoende zijn zulke verbintenissen per definitie irrationeel.⁴⁶

Hedendaagse wetenschappers hebben vastgesteld dat *gentes* (en andere collectieven) in de praktijk zelden stabiel, homogeen of eeuwig zijn, hoewel ze door haar leden wel als zodoende kunnen worden ervaren.⁴⁷ Bovengenoemde criteria zijn wel degelijk onderdeel van hoe een *gentes* kan worden opgebouwd. Maar géén van deze criteria zijn vaste, op zichzelf staande factoren of bewijzen voor het bestaan van *gentes*. Ze moeten eerder gezien worden als *subjectieve* en bovenal *veranderlijke* indicatoren. Over het algemeen betrof het (eeuwenoude) stereotypen die door leden van een *gens* of buitenstaanders kunnen worden ingezet, verworpen of aangepast naar gelang de omstandigheden dit vereisen.⁴⁸ *Communicatie* is hierbij de bepalende factor: zowel buitenstaanders als de leden zelf moeten *overtuigd* worden van de legitimiteit van het 'anders' zijn van een *gens*.⁴⁹ Dit sluit aan bij de gedachtegang van Benedict Anderson, die stelt dat gemeenschappen altijd zijn geconstrueerd, oftewel "bedacht". Zodoende moeten zij worden onderzocht op de stijl of manier waarmee zij worden bedacht en niet op hoe 'artificieel' of 'echt' de samenleving in kwestie is.⁵⁰ In het geval van de besproken periode in deze scriptie betreft dit dus de overgeleverde bronnen. Dat samenlevingen geconstrueerd zijn, betekent immers niet dat ze niet echt zijn of door haar leden niet als zodanig wordt beschouwd.⁵¹ Door contact tussen verscheidene samenlevingen en culturen is er sprake van constante interactie en competitie. Deze interactie leidt tot constante herdefiniëring en hervormingen van samenlevingen: een cyclus van constructie en deconstructie.⁵²

Hoewel gemeenschappen door middeleeuwse auteurs vaak worden gerepresenteerd als primordiale, constante fenomenen, wordt deze middeleeuwse aanname door veel hedendaagse wetenschappers betwist. In deze scriptie wordt uitgegaan van de stelling dat samenlevingen wel degelijk door haar leden als 'constant', 'eeuwig' en betekenisvol kunnen worden ervaren of

⁴⁵ Clifford Geertz, 'The integrative revolution: primordial sentiments and politics in the new states', in: Clifford Geertz (red.), *Old societies and new states: the quest for modernity in Asia and Africa* (1963), 105-157.

⁴⁶ Viera Bačová, 'The construction of national identity – on primordialism and instrumentalism', *Human Affairs* 8 (1998), 29-43, alhier 31-32.

⁴⁷ Schustereder, *Strategies of identity*, 12.

⁴⁸ Bijvoorbeeld het stereotype van de Germaan met blonde haren en blauwe ogen, of de barbaar met zijn brabbeltaal, lange haar en broek. Walter Pohl, 'Telling the difference: signs of ethnic identity', in: Walter Pohl, Helmut Reimitz, *Strategies of distinction: the construction of ethnic communities, 300-800* (Leiden, 1998), 17-69, alhier 27, 47-48, 52-54, 61-62.

⁴⁹ Pohl, 'Signs of ethnic identity', 20-22.

⁵⁰ Benedict Anderson, *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism* (Londen/New York, 2006), 6.

⁵¹ Anthony Smith, Ernest Gellner, 'The nation: real or imagined?: The Warwick debates on nationalism', *Nations and nationalism* 2 (3) (1996), 357-370, alhier 367.

⁵² Davies, 'The peoples', 4.

beschreven. Desondanks wordt uitgegaan van de *instrumentalistische* gedachtegang. Deze theorie stelt dat individuen zich vaak bewust zijn van de voordelen – of nadelen – die zij ondervinden van een bepaalde collectiviteit. Zodoende zullen individuen, met name zij die behoren tot elite of top van samenlevingen, pragmatisch te werk gaan met de collectiviteit in kwestie, of aspecten daarvan. Waar zij dit nodig achten, zullen zij trachten deze collectiviteiten aan te passen aan eigen belangen, vaak zonder dit zelf door te hebben. Mocht deze identiteit niet meer voldoen aan de persoonlijke belangen, dan zullen zij er soms voor kiezen die identiteit in kwestie te verwerpen en een nieuwe aan te nemen.⁵³ Zo dragen individuen bij aan de veranderlijkheid en (de)constructie van samenlevingen en collectiviteiten waartoe zij behoren.

2.3 Definitie van identiteit

In navolging van de hierboven besproken theorieën wordt identiteit in deze scriptie als volgt gedefinieerd: *identiteit is de door individuen aangenomen of beschreven noemer van een samenleving of cultuur. Deze definitie is vaak persoonsgebonden en gevormd door de normen en waarden, noden en vrezen, van de personen in kwestie. Identiteit is een constructie, die wordt getekend door de tijd en door (persoonlijke) omstandigheden en externe (f)actoren.*

⁵³ Bačová, 'The construction', 33; Pohl, 'Signs of ethnic identity', 20-21.

3. Identiteit in Gildas' *De Excidio Britanniae*

Identiteit is – zoals gedefinieerd – een persoonlijke interpretatie van een cultuur of volk, geconstrueerd uit en gevormd door de omstandigheden waarin personen leven, hoe zij in het leven staan en wat hun directe noden en vrezen zijn. Aangezien in dit hoofdstuk Gildas' *De Excidio (et Conquestu) Britanniae* ('Betreffende de ondergang (en verovering) van Brittannië') aan bod komt, zal allereerst de achtergrond van Gildas worden bespreken.

3.1 Achtergrond en opleiding

Over de datering van *DEB* is door de jaren heen flink gedebatteerd. Onderzoek naar de retorische opleiding van Gildas, diens stijl in Latijn en zijn theologische inslag doen suggereren dat *DEB* is geschreven omstreeks de periode 480 – 550 na Christus.⁵⁴ Vroegere dateringen plaatsen het werk omstreeks 479-484. Over het algemeen wordt een datering van 515-530, of 540 aangehouden.⁵⁵

In de inleiding en de Status Quaestionis is aangegeven dat Gildas' tekst erg kritisch is op de religieuze elite van Brittannië. De kritiek wordt geuit in de vorm van een zogenaamde *epistola*: een soort publiek pamflet, in de vorm van een speech, een stijl die zeer gebruikelijk was in de Late Oudheid.⁵⁶

Charles-Edwards stelde de vraag in welke positie Gildas moet hebben verkeerd binnen de Britse kerk om zo scherp en kritisch te kunnen en mogen schrijven? Volgens hem was Gildas oud genoeg om ingewijd te zijn als priester. Hij was dit niet toen *DEB* tot stand kwam. Gildas schreef vanuit een ondergeschikte positie. Toch durfde hij het aan om zowel zijn meerderen als zijn gelijken aan te spreken op hun zonderlijke gedrag.⁵⁷

Volgens Charles-Edwards valt dit te verklaren doordat de Britse kerk in de zesde eeuw een speciale rang van geleerden had, genaamd *doctoren*, die het recht had om naast bisschoppen en abten zitting te nemen in synodes. In *DEB* lijkt Gildas zichzelf *doctor* te noemen. Het is aannemelijk dat dit Gildas het recht – zelfs de plicht – gaf om zich uit te spreken.⁵⁸

Gildas schreef in het Latijn. De vraag is hoe Gildas dit Latijn precies machtig is geworden. Latijn is immers een duidelijke indicator van Romeinse cultuur. De wijze waarop leden van de Britse elite deze taal verkregen en beheersten, wijst naar het nog levend zijn van dit aspect van de Romeinse cultuur.

Door auteurs als Kenneth Jackson (in onder andere 'Language and History in Early Britain, 1953) werd aangenomen dat Gildas een 'native speaker' was van het Brits en pas later Latijn leerde. Gildas zelf benoemt dit niet specifiek. Sterker, hij omschrijft het Latijn als '*lingua... nostra*'.⁵⁹ In

⁵⁴ Halsall, *Worlds of Arthur*, 54.

⁵⁵ Higham, *The English Conquest*, 137, 141; Thomas O'Sullivan, *The De Excidio of Gildas: its authenticity and date* (Leiden, 1978) 176- 178; David Dumville, 'Gildas and Maelgwyn', in: Michael Lapidge, David Dumville (red.), *Gildas: new approaches* (Woodbridge, 1984), 51-59, alhier 59.

⁵⁶ Karen George, *Gildas's De Excidio Britonum and the early British Church* (Woodbridge, 2009), 10.

⁵⁷ Charles-Edwards, *Wales and the Britons*, 206.

⁵⁸ Idem; Gildas, *The ruin of Britain*, 88.

⁵⁹ Michael Lapidge, 'Gildas's education and the latin culture of sub-Roman Britain', in: Lapidge, Dumville, *Gildas: new approaches*, 27- 50. alhier 34; Gildas, *The ruin of Britain*, 97.

Lapidge's bestudering van Gildas' stijl in diens *DEB* komt eerstgenoemde tot de conclusie dat Gildas naar alle waarschijnlijkheid het Latijn *niet* machtig is geworden door de bestudering van secundaire bronnen. De taal leerde hij door een actieve participatie in een wereld waarin het Latijn een 'levende taal' was.⁶⁰ Gebaseerd op deze constatering zou moeten worden aangenomen dat de Britse elite nog Latijn sprak als primaire taal. Diezelfde conclusie werd eerder al getrokken door Francois Kerlouégan, in wiens werk 'Le latin du *DEB* de Gildas' (1968) werd geconcludeerd dat *DEB* niet moet worden gezien als het eerste voorbeeld van post-Romeins, insulair (betreffende de eilanden, oftewel Brits) "vulgaire" Latijn. Volgens hem hanteerde Gildas een zeer sierlijke en correcte Latijnse stijl. Zijn stijl past in een vijfde-eeuwse retorische (continentale) stijl die nog klassiek Romeins was.⁶¹

Naar alle waarschijnlijkheid kreeg Gildas zijn opleiding van een zogenaamde *retor*: een privé leraar die hem zowel onderwees in de kunsten van het publieke spreken, als het klassieke Latijn van Cicero en Vergilius. Een dergelijke opleiding was gewenst met het oog op een eventuele carrière in de Romeinse overheid. *DEB* was kritisch over de Britse elite. Het is aannemelijk dat deze kritiek het doel had om een gedachteverandering teweeg te brengen. Dit kon enerzijds bedoeld zijn voor de Britse elite die het omschreef, of anderzijds voor de bevolking waarover zij regeerden. Aangezien de bevolking over het algemeen niet geletterd was, moet worden aangenomen dat de tekst bedoeld was voor de elite die het bekritiseerde. Dan moeten zij het wel hebben kunnen lezen en moet worden aangenomen dat die elite eenzelfde opleiding moet hebben gevolgd als Gildas om de tekst te kunnen snappen.⁶²

3.2 Instrumentalistische identiteitsconstructie

Bovenstaande alinea maakt duidelijk dat Gildas behoorde tot de elite van een Britse samenleving die nog nadrukkelijk Romeinse elementen had. Een samenleving bovendien waarin de leden goede Christenen waren, althans dienden te zijn: een door God uitgekozen volk.⁶³ Het is niet vreemd dat in *DEB* dit door God uitverkoren volk, een volk met een nadrukkelijk Romeins verleden, wordt gecontrasteerd met de barbaarse Angelen en Saksen.⁶⁴ Dit contrast is echter een constructie. Gildas' opleiding (in de klassieke redevoering) en diens stijl (de *epistola*) leiden er toe dat hij geen historie schreef, zoals historici dat tegenwoordig doen, maar een preek (*parrhesia*). Diens historische beschrijvingen dienen ter ondersteuning van een redevoering. Halsall stelt voor om niet meer waarde te hechten aan de in de tekst aangehaalde 'historische feiten' dan door Gildas zeer waarschijnlijk bedoeld was.⁶⁵

De Status Quaestionis maakt inzichtelijk dat stam- en volksverbanden veranderlijk waren in de periode waarin *DEB* geschreven is. Zichzelf binden aan deze verbanden was een politieke keuze, ingegeven door pragmatisme en veranderende omstandigheden. Higham stelt dat met de groeiende macht van de Angelen en Saksen, die nadrukkelijk *niet* Christelijk waren, veel Britten zouden hebben

⁶⁰ Ibidem, 37-38.

⁶¹ N. Wright, 'Gildas's prose style and its origins', in: Lapidge, Dumville, *Gildas: new approaches*, 107-128, alhier 107.

⁶² Charles-Edwards, *Wales and the Britons*, 214; Michael Winterbottom, 'The preface of Gildas' *De Excidio*', *Transactions of the Honourable Society of Cymmrodorion* (1974/1975), 277-287, alhier 287.

⁶³ Gildas, *The Ruin of Britain*, 13-14; Schustereder, S.J., *Strategies of Identity Construction*, 92 - 93.

⁶⁴ Ibidem, 13-14, 21-22, 26-28; Ibidem, 105, 115-116.

⁶⁵ Halsall, *Worlds of Arthur*, 54-55.

gekozen om zich te onderwerpen aan de nieuwe culturele norm. De Britse cultuur zou zo langzaam opgaan in een nieuwe, Angelsaksische cultuur.⁶⁶ Voor Gildas, als belijdend Christen, zou dit nieuwe politieke verbond daarom een desastreus effect kunnen hebben: namelijk, verdringing van het Christendom door het uitheemse geloof van de Angelen en Saksen. In *DEB* wordt de komst van deze heidenen vergeleken met de Assyrische aanval op de Joden in de Bijbel:⁶⁷

*“They have burned with fire your sanctuary on the ground, they have polluted the dwelling-place of your name [...] ‘God, the heathen have come into your **inheritance** [hereditatem]; they have desecrated your holy temple”*⁶⁸

Voor de onderstreepte citaten lijken te wijzen naar een vrees voor het binnensluipen van heidendom in de Britse samenleving. Het gebruik van het woord ‘inheritance’ (hereditatem) lijkt te wijzen op een permanentere invloed: een aantasting van het Britse, Christelijke erfgoed, door groeiende heidense, Angelsaksische invloed. Ward-Perkins suggereert dat omstreeks 597 Germaans heidendom de dominante religie zou zijn in Angelsaksisch Brittannië, wat aansluit op bovengenoemde.⁶⁹

Het antwoord op deze bedreiging – waarop *DEB* lijkt te doelen – is een poging om de Angelsaksische overheersing terug te draaien, vasthoudend aan superieure Romeinse voorbeelden als Ambrosius Aurelianus.⁷⁰ In deze geconstrueerde, mythologische wereld behelst het vaderland der Britten (in ieder geval figuurlijk) het gehele Britse eiland, ook de delen die door andere volkeren worden bezet.⁷¹

Desondanks kan bij de bestudering van *DEB* een zekere inconsistentie opgemerkt worden in deze eenzijdige portrettering van “de ‘Romeinse’ Britten versus de heidenen”. Gildas zelf had een Romeinse achtergrond qua opleiding en taal. In *DEB* tekst wordt groot respect getoond voor de Romeinse geschiedenis van het Britse vaderland. Desondanks lijkt de *DEB* duidelijk te zijn in de stelling dat de Britten géén Romeinen waren.⁷² Hoewel in *DEB* wel degelijk de legitimiteit van politieke macht wordt gelegd in de verbinding van heersers met het Romeinse rijk, worden in de tekst systematisch Romeinse heersers veroordeeld die Christenen onderdrukten. Uit deze constatering kan alleen worden geconcludeerd dat in *DEB*, *in optima forma*, politieke macht bestaat bij de gratie van God.⁷³

Diezelfde inconsistentie valt terug te zien in een van de beroemdste passages uit *DEB*, namelijk die over de slag bij Mons Badonicus:

“After a time, when the cruel plunderers had gone home, God gave strength to the survivors. [...] Their leader was Ambrosius Aurelianus, a gentleman who, perhaps alone of the Romans, had survived the shock of this notable storm [...] Under him our people regained their strength, and challenged the victors to battle. [...] From then on victory went now to our countrymen [cives], now to their enemies

⁶⁶ Higham, *King Arthur*, 55.

⁶⁷ Gildas, *The ruin of Britain*, 16.

⁶⁸ Ibidem, 27.

⁶⁹ Ward-Perkins, ‘Why did the Anglo-Saxons not become more British?’, 524.

⁷⁰ Gildas, *The ruin of Britain*, 28.

⁷¹ Ibidem, 13-16, 18; Charles-Edwards, *Wales and the Britons*, 209-210.

⁷² Ibidem, 22; Ibidem, 219.

⁷³ Ibidem, 20-21, 24-25, 56; Higham, *King Arthur*, 49.

*[hostes] [...] This lasted right up till the year of the siege of Badon Hill, pretty well the last defeat of the villains [furciferes] [...]*⁷⁴

En kort daarna de passage over burgeroorlogen:

*“External wars may have stopped, but not civil ones. [...] A great multitude has been lost, as people daily rush headlong to hell; and the rest are counted so small a number that, [...] the holy mother church in a sense does not see them, though they are the only true sons she has left.”*⁷⁵

De hierboven beschreven slag van Mons Badonicus werd vanaf de achtste eeuw betiteld als een conflict tussen Britten en Angelsaksen.⁷⁶ Dit wordt in de *DEB* echter niet zo beschreven. De omschrijving van de burgeroorlog die erna volgde, lijkt naar iets heel anders te wijzen. Deze oorlog was tussen burgers (*cives*) en vijanden/schurken (*hostes/furciferes*): Britten of Angelsaksen worden niet genoemd. De strijd tussen burgers en vijanden/schurken wijst in het Romeins politieke vocabulaire op een burgeroorlog. Het is goed mogelijk dat hiervan sprake was bij de omschreven slag bij Mons Badonicus.⁷⁷ Dit argument wordt nog logischer als in achtung wordt genomen dat in het citaat staat dat “...*the cruel plunderers had gone home,...*”. De barbaren waren met andere woorden niet meer in de strijd aanwezig.

Ambrosius Aurelianus en zijn volgelingen konden in deze context wellicht symbool staan voor een steeds kleinere groep christelijke Britten die zich verzetten tegen een groeiende groep Britten die zich onderwierpen aan de nieuwe Angelsaksische en heidense invloeden. Ambrosius Aurelianus was immers – in het citaat expliciet vermeld – Romeins. Deze Romeins identiteit werd steeds vaker vereenzelvigd met het aan Rome gelieerde Christendom in deze periode. Aurelianus’ volgelingen bonden zich nog aan “Rome”, aan het Christendom.⁷⁸

3.3 De *Excidio Britanniae*: ‘deconstructie’ van een volk?

In de inleiding is aangegeven dat het belang van *DEB* niet enkel voortvloeit uit het gegeven dat het de enige overgebleven contemporaine bron uit de zesde eeuw stamt. Belangrijker misschien nog is het feit dat het werd gebruikt als bron door (Angelsaksische) auteurs in latere tijdperken en daarmee bijdroeg aan een culturele schakeling tussen laat-Romeins – en zevende en achtste eeuws Brittannië.⁷⁹ Zowel de Angelsaksische Beda (omstreeks 731) als de Britse Nennius van de *Historia Brittonum* (omstreeks 828) gebruikten *DEB* als kerntekst in hun werken. Volgens Higham is de impact van *DEB*’s constructie van de etniciteit en politieke ideologie van de Britten groot, bij zowel leden van de eigen *gens* als diens bureu.⁸⁰

Dat in *DEB* de Britse *gens* nadrukkelijk werd omschreven als een verzameling lafaards, nimmer in staat zichzelf te verdedigen tegen buitenlandse invallers, kan alleen afbreuk doen aan de bereidheid

⁷⁴ Ibidem, 28.

⁷⁵ Idem.

⁷⁶ Higham, *King Arthur*, 167.

⁷⁷ Idem.

⁷⁸ Charles-Edwards, *Wales and the Britons*, 227-228.

⁷⁹ Charles-Edwards, *Wales and the Britons*, 218.

⁸⁰ Higham, *King Arthur*, 45.

van de Britten om zich te bewapenen en verdedigen.⁸¹ Volgens Higham is het verklaarbaar waarom veel Britten liever kozen om zich te onderwerpen aan de Angelsaksische overheersers. *DEB's* narratief stelt immers dat de Britten enkel door de gratie Gods in staat zouden zijn hun opponenten te verslaan. Dit bood echter geen zekerheid voor de toekomst. Alleen door onderwerping kon een eventuele vernietiging met zekerheid worden uitgesloten – en daarmee het *eventuele* voortbestaan van het Christendom en een plaats aan de top voor de elite.⁸² Met als ongewenst gevolg (voor Gildas): een snellere inburgering van de Britten in de nieuwe Angelsaksische cultuur.

Voor Angelsaksische auteurs als Beda daarentegen, was de karakterisering van de Britten als lafaards in *DEB* een excellent aangrijppunt om de typering van de Britten als uitverkoren volk neer te halen. Hiermee werd tenslotte de waarde van laatstgenoemde argument ondermijnd: een uitverkoren volk dient immers in staat te zijn het beloofde land te beschermen. Beda omschreef hen als 'gevallen engelen', niet langer verkerend in de gratie van God. Deze afbraak in de typering van Britten als uitverkoren volk, gecombineerd met de politieke realiteit – waarin een Angelsaksische overheersing waarheid werd – zal uiteindelijk de doodsteek zijn geweest voor diezelfde typering. Zodoende droeg deze visie ironisch genoeg bij aan de deconstructie van de Britse *gens* en daarmee de constructie van een nieuwe Angelsaksische samenleving en cultuur.⁸³

Dat deze nieuwe *gens* (in ieder geval in de toplaag van de samenleving) een geconstrueerde mengcultuur was, met zowel Britse als Angelsaksische elementen, wordt evident als de blik wordt gericht op de genealogie van Angelsaksische koningen. Hierin zijn namelijk Britse namen te ontdekken, wat duidt op het belang van deze koningen om de vermenging van de Britse en Angelsaksische elite te onderschrijven.⁸⁴ Desondanks lijkt de strikte manier waarop de tekst Britten onderscheidt van Angelsaksen een algemene trend te zijn geweest in de vroege middeleeuwen. Deze ontwikkeling werd doorgezet in latere bronnen als de *Y Goddodin*, de *Angelsaksische kroniek* en de werken van Beda. Deze genealogieën onderschrijven dat de gemeenschappelijke afstamming aannemelijk was. Desondanks werd deze zoveel mogelijk gecensureerd en vervangen door een duidelijke tweedeling tussen de Britten en Angelsaksen, die in een 'natuurlijk staat' van vijandschap zouden leven.⁸⁵ De uitwerking hiervan was voor de Britten – in termen van nalatenschap, ook in de latere, (19^e-eeuwse) Britse cultuur – nadelig. Slechts een dertigtal Britse woorden werd overgenomen in de Oud-Engelse taal. Het Christendom verkregen de Angelsaksen niet van de Britten, maar van Gallische, Roomse, Schotse en Ierse missionarissen. De gemiddelde 19^e-eeuwse

⁸¹ Dat deze voorstelling door Gildas een constructie is, laten veel wetenschappelijke studies zien. Higham omschrijft Romeins Brittannië in *The Anglo-Saxon world* juist als uiterst 'militair': zeker in het noorden en in Wales was de economie gecentreerd rondom soldaten. De geleidelijke afname van het aantal troepen is dus juist de reden voor het wegvallen van deze unieke, op Rome gerichte economie. Zie: Nick Higham, Martin Ryan, *The Anglo-Saxon World* (Yale, 2013), 22-23. Ook Ward-Perkins omschrijft de Britten juist als een strijdlustig volk. Volgens hem is dit ook exact de reden dat het tot 1282 zou duren voor het laatste 'Romeins Britse' gebied – Gwynedd – door de Engelsen werd veroverd. Zie: Ward-Perkins, 'Why did the Anglo-Saxons not become more British?', 527.

⁸² Higham, *King Arthur*, 47-48.

⁸³ Hierbij moet uiteraard in achtung worden genomen dat "Angelsaksisch" een versimpeling is, in de zin dat ook Angelen, Saksen en Juten – die vaak voor het gemak samen worden gevat als Angelsaksen – kunnen worden beschouwd als concurrerende en op zichzelf staande *gentes*. Deze aparte *gentes* waren op zichzelf weer historische constructies. Ibidem, 57, 68, 99. Voor de (culturele) overgang van Britse naar Angelsaksische cultuur – hier gedemonstreerd door de uitbreiding van Angelsaksische graven – zie bijlage 2.

⁸⁴ Ward-Perkins, 'Why did the Anglo-Saxons not become more British?', 515.

⁸⁵ Ibidem, 516-517.

(maar ook zeker nog hedendaagse) Brit zag zichzelf zeer nadrukkelijk als nazaat van Angelsaksische voorouders.⁸⁶ Dat dit inging tegen de historische realiteit, namelijk dat de Angelsaksische elite heerste over een meerderheid van Britse onderdanen (*minimale* ratio: 1 op 4) en dat zodoende een overgroot gedeelte van de genenpoel van origine 'Brits' was en is, werd zodoende vergeten. Alles om de identiteitsconstructie in stand te houden.⁸⁷

⁸⁶ Ibidem, 514-515, 520.

⁸⁷ Ibidem, 522-523.

4. Identiteit in Patricks *Epistola* en *Confessio*

In de Status Quaestionis werd omschreven dat de overgang van Romeins- naar middeleeuws Brittannië een veel geleidelijker proces was, dan door Gildas werd gepretendeerd. Het was een proces dat vele decennia in beslag nam.⁸⁸ De desbetreffende periode werd gekenmerkt door een afname in Romeinse *politieke* invloed. Desalniettemin bleven vele aspecten van het Romeinse *culturele* bestaan als onderdeel van de alledaagse Britse (elite)cultuur, zelfs in verschillende generaties na 410.⁸⁹ Het bestaan van dat geleidelijke overgangsproces kan mogelijk getoetst worden door een vergelijkende analyse tussen Gildas' *DEB* en eerdere teksten uit deze periode, in dit geval de *Epistola* en *Confessio* van St. Patrick. Aangezien beide auteurs onderdeel waren van dezelfde (elite) priesterklasse, loont het om een vergelijkend onderzoek te doen en de mogelijke continuïteit in stijl en achtergrond tussen beiden weer te geven. Allereerst wordt gestart met de achtergrond van Patrick.

4.1 Achtergrond en opleiding

Net zoals bij *DEB* is de datering van Patrick's werken *Confessio* (Belijdenis) en *Epistola* (Brief aan de Soldaten van Coroticus), evenals andere elementen uit zijn leven, zeer problematisch. Over zijn geboorte kan vrijwel niks concreets gezegd worden. Hij was zeer waarschijnlijk kind in de vroege vijfde eeuw.⁹⁰ Zijn carrière in de kerk wordt van oorsprong geplaatst omstreeks het midden van de vijfde eeuw na Christus. Algemeen wordt aangenomen dat deze geplaatst moet worden na 434.⁹¹ Patricks overlijden wordt gedateerd omstreeks de jaren zestig van diezelfde eeuw. Sinds de vroege jaren negentig van de twintigste eeuw hebben wetenschappers vaker de voorkeur voor een datering van diens dood omstreeks 490, wellicht in 493.⁹²

Uit zijn eigen geschriften blijkt dat Patrick opgroeide op het landgoed van zijn vader Calpornius. Zijn vader was een deken van de lokale kerk en tevens raadslid (*decurion*) in het plaatsje *Bannavem Taburniae*, ergens in Brittannië.⁹³ Ook zijn grootvader, Potitus, had waarschijnlijk dezelfde functies bekleed, aangezien deze per traditie erfelijk waren in de late Romeinse periode.⁹⁴ Patrick was lid van

⁸⁸ Higham, Ryan, *The Anglo-Saxon world*, 41-42.

⁸⁹ Ibidem, 43.

⁹⁰ Idem.

⁹¹ Charles-Edwards, *Wales and the Britons*, 181; Edward Thompson, *Who was Saint Patrick?* (Woodbridge, 1985), xiii.

⁹² Charles Thomas, 'Shorter Notices: David Dumville's *Saint Patrick AD 493-1993*', *The English Historical Review* 11 (441) (1996), 402-403, alhier 402.

⁹³ Higham, Ryan, *The Anglo-Saxon world*, 43; Yorke positioneert het dorp van Patrick in de buurt van de ruïne van Bana – het huidige Birdoswald – in Noord-West Engeland, dicht bij het de muur van Hadrianus. Zie: Barbara Yorke, 'Britain and Ireland, c. 500', in: Pauline Stafford (red.), *A companion to early Middle Ages: Britain and Ireland, c.500-c.1100* (Oxford, 2009), 41-56, alhier 44.

⁹⁴ Thompson, *Who was Saint Patrick?*, 8.

de Britse (religieuze) elite van Brittannië, net zoals Gildas.⁹⁵ Ook Patrick genoot een traditionele Romeinse opleiding.⁹⁶

Deze werd ruw afgebroken omstreeks zijn 16^e levensjaar, zoals Patrick zelf beschrijft.⁹⁷ In dat jaar werd zijn vaders landgoed namelijk aangevallen door slavendrijvers. Patrick werd met vele anderen meegevoerd als slaaf naar Ierland. Volgens hem was dit een verdiende straf voor hun goddeloosheid en ongehoorzaamheid aan de bisschoppen.⁹⁸

Zes jaar lang zat Patrick in Ierland als slaaf. Als Christen was hij omringd door heidenen.⁹⁹ In deze periode zou hij – naar eigen zeggen – uitgroeien van formeel Christen tot belijdend Christen.¹⁰⁰ Na zes jaar lukte het Patrick om te ontsnappen. Omstreeks 431 zou hij terugkeren naar Ierland om zijn nieuwgevonden geloof te delen en verspreiden.¹⁰¹ De datering van deze periode van geloofsverspreiding is lastig. Geconcludeerd kan worden dat hij hierin in ieder geval gedeeltelijk succesvol moet zijn geweest. Hij werd namelijk na een eerdere afwijzing uiteindelijk officieel aangesteld als bisschop van Ierland.¹⁰²

In deze periode schreef hij zeer waarschijnlijk de twee overgeleverde teksten. Patrick uitte zich in het Latijn, de standaardtaal waarin de Britse elite communiceerde omstreeks het midden van de vijfde eeuw.¹⁰³ Deze overgeleverde teksten komen terug in de volgende paragraaf. Het is waarschijnlijk dat zijn *Epistola* en *Confessio* gericht waren aan Patrick's 'landgenoten'. Dat waren de geletterde Britse elites die in Ierland resideerden als missionarissen en kerkelijke beambten.¹⁰⁴ Volgens Charles-Edwards was het zeer waarschijnlijk dat zo'n Britse commune in Ierland moet hebben gezeten. Volgens hem was die gemeenschap hoofdzakelijk verantwoordelijk voor de kerstening van Ierse koningen en leiders. Charles-Edwards acht dit waarschijnlijk, omdat in de begindagen van het Ierse Christendom een Latijn werd gesproken dat veel Brits-Latijnse leenwoorden bevatte:

“...the main work of Christianizing Ireland was carried forward by Britons. This is implied by the history of Latin words borrowed into Irish. They are numerous and continue in a single unbroken sequence through into the period when Ireland was Christian. When distinctive sound-changes had occurred in the parent British Latin [...], they were reflected in the words borrowed into Irish [...] These Latin loanwords in Irish show, among other things, that British clergy was active in Irish circles

⁹⁵ Ibidem, xi, 9.

⁹⁶ Higham, Ryan, *The Anglo-Saxon world*, 43.

⁹⁷ Patrick, *The confession of St. Patrick*, vert. Pádraig McCarthy (Avoca, 2003), 3.

⁹⁸ Higham, Ryan, *The Anglo-Saxon world*, 43; Charles-Edwards, *Wales and the Britons* (2013) 86; Eenzelfde soort generalisering, die door Gildas werd toegepast om de geestelijken en elite in Brittannië over een kam te scheren en zodoende te veroordelen voor hun goddeloosheid, werd hier door Patrick toegepast op alle gevangenen die met Patrick zelf meereisden. Zoals later zal worden aangehaald waren veel van deze medegevangenen echter zeer waarschijnlijk geen Christenen. Zie: Thompson, *Who was Saint Patrick?*, 3-4.

⁹⁹ Higham, *King Arthur*, 41-42.

¹⁰⁰ Charles-Edwards, *Wales and the Britons*, 181.

¹⁰¹ Yorke, 'Britain and Ireland', 45.

¹⁰² Thompson, *Who was Saint Patrick?*, 69-71, 77. Yorke plaatst zijn aanstelling omstreeks 434. Zelf ben ik geneigd om Thompson te volgen in zijn aannames. Dit aangezien Yorke's aanname de chronologie in Patrick's beschrijving over diens kritiek zou tegenspreken. Waarom zou hij zijn criticiasters immers als 'seniors' betitelen als hij al bisschop was? Yorke, 'Britain and Ireland', 53.

¹⁰³ Higham, Ryan, *The Anglo-Saxon world*, 43.

¹⁰⁴ Patrick, *Letter to the soldiers of Coroticus*, vert. Pádraig McCarthy (Avoca, 2003), 20; Patrick, *Confession*, 5, 8-10, 14.

*pronounced their Latin more or less as if it were British – a British that, by this time, was heavily influenced by Latin.*¹⁰⁵

Naar alle waarschijnlijkheid zag Patrick deze Britse elites als zijn landgenoten. Zijn teksten waren aan hen gericht. Yorke stelt dat beide elementen het zeer aannemelijk maken dat hij zichzelf nog steeds zag als Britse adel die te onderscheiden was van en zeer anders dan zijn Ierse ondergeschikten.¹⁰⁶

4.2 Instrumentalistische identiteitsconstructie

Patrick's wereld leek nog – net zoals bij Gildas – geworteld te zijn in de Romeinse provinciale (elite)cultuur.¹⁰⁷ Dit wordt duidelijk in zijn *Confessio* wanneer hij een omschrijving geeft van zijn afstamming:

*“My name is Patrick. [...] My father was Calpornius. He was a deacon; his father was Potitus, a priest, who lived at Bannavem Taburniae. His home was near there, and that is where I was taken prisoner.”*¹⁰⁸

Hij geeft zijn publiek (de Britse elite) een korte opsomming van zijn familiegeschiedenis. Patrick legt nadruk op de positie van zijn familie als leden van de Britse adel en landbezitters in een specifiek gebied in Brittannië. Hiermee lijkt hij te hopen op (h)erkenning bij diezelfde elite, inspelend op hun klassenbewustheid.¹⁰⁹

Desondanks lijkt het duidelijk dat Patrick zichzelf *niet* zag als Romein, maar als Brit. In zijn *epistola* maakt hij een duidelijk onderscheid tussen ‘zijn medeburgers’ en de ‘burgers van heilig Rome’.¹¹⁰ Hoewel hij groot respect toont voor de Romeinen en diens nalatenschap, onderscheidt hij de Britten zeer duidelijk als een aparte *gens*. Patrick zet voor het eerst deze trend in. Deze trend wordt voort gezet in de *DEB*.¹¹¹ Voor Patrick was ‘Brittannië’ zijn ‘vaderland’. Daar werd hij door zijn ouders na zijn terugkomst als verloren zoon ontvangen.¹¹² Met groot gemak vat Patrick de Britse provincies samen, net zoals dat later in *DEB* wordt gedaan. Die provincies waren in deze periode opgedeeld uit een van oorsprong aaneengekoppeld gebied. Volgens Higham werd er zo weer één collectief voorgesteld, met één identiteit: de Britse.¹¹³

In Patrick's *epistola* komt duidelijk het contrast naar voren dat ook in *DEB* gemaakt wordt tussen heidenen en ‘slechte Christenen’ enerzijds, en goede, Christelijke Britten anderzijds. De *epistola* werd voornamelijk door Patrick geschreven om bij de Britse koning Coroticus beklag te doen over diens

¹⁰⁵ Charles-Edwards, *Wales and the Britons*, 183-184.

¹⁰⁶ Yorke, ‘Britain and Ireland’, 53.

¹⁰⁷ Higham, Ryan, *The Anglo-Saxon World*, 43.

¹⁰⁸ Patrick, *Confession*, 3.

¹⁰⁹ Higham, *King Arthur*, 41-42.

¹¹⁰ Patrick, *Letter to the soldiers of Coroticus*, 20.

¹¹¹ Higham, *King Arthur*, 42.

¹¹² Patrick, *Confession*, 8, 14.

¹¹³ Higham, *King Arthur*, 42.

soldaten. Naar aanleiding van een incident, waarbij zij leden van Patricks Ierse (gekerstende) gevolg als slaaf hadden meegevoerd, veroordeelde en excommuniceerde hij diezelfde soldaten. De legitimering van deze ban op de soldaten is zeer typerend:

*“With my own hand I have written and put together these words to be given and handed on and sent to the soldiers of Coroticus. I cannot say that they are my fellow-citizens, nor fellow-citizens of the saints of Rome, but fellow-citizens of demons, because of their evil works. By their hostile ways they live in death, allies of the apostate Scots and Picts. They are blood-stained: blood-stained with the blood of innocent Christians, whose numbers I have given birth to in God and confirmed in Christ.”*¹¹⁴

De passage geeft aan dat het voor Patrick zwaar meeweegt of iemand een goed Christen is, alvorens hij kan worden getypeerd als een ‘Brit’ of anderzijds als gelieerd aan het voor hem ‘heilige Rome’. Zij die niet aan dit archetype voldeden, konden volgens Patrick geen Britse burgers worden genoemd, ook al zagen zij zichzelf zeer waarschijnlijk wél als Britten.¹¹⁵ Deze bevinding bevestigt de zienswijze in de Status Quaestionis dat christen zijn steeds meer een voorwaarde werd om getypeerd te kunnen worden als (Romeins) burger, of om als machthebber in Brittannië gezien te kunnen worden als legitiem heerser (in dit geval de legitimiteit van Coroticus als koning).¹¹⁶ Net zoals in *DEB* Britse heersers werden verworpen vanwege hun zondige levensstijl en de legitieme macht van Romeinse keizers werd verbonden aan de respectvolle behandeling van Christenen of het naleven van Christelijke geloftes, deed Patrick dit met de legitimiteit van Coroticus als heerser. Coroticus en zijn soldaten, die een alliantie aangingen met de barbaarse Picten en Ieren, werden net als hen: barbaren en onmenselijke, zondaars en ketters.¹¹⁷ Ook is sprake van een parallel met de manier waarop in *DEB* de Britse heersers werden geportretteerd die de barbaarse Angelsaksen naar Brittannië haalden om hun problemen op te lossen.

4.3 Patrick en Gildas: een vergelijking

In de vorige paragraaf werd beschreven hoe Patrick een zienswijze introduceerde, waarbij de Britse elite zichzelf – als volk – steeds meer los ging zien van de Romeinen. Desondanks bleef deze elite hommage afleggen aan de Romeinse elementen binnen hun cultuur. Deze zienswijze is in lijn met de door Pohl omschreven zienswijze waarbij het verschil tussen ‘barbaarse’ en Romeinse elites langzaam waren vervaagd. Deze assimilatie bedreigde de zelfperceptie van ‘barbaarse volkeren’, die zodoende gingen terugrijpen op oude conventies en stereotypen. Dit werd vervolgens aangevuld met elementen van het Romeins-christelijke discours dat de middeleeuwen zou domineren.¹¹⁸ Zo zien we dat in *DEB* de Britten enerzijds laf en ontrouw aan publieke orde worden genoemd, wat een oud Romeins stereotype is over barbaren.¹¹⁹ Anderzijds zijn ze uitverkorenen van God.

De Britten hervonden zichzelf steeds meer als een sub-Romeins volk, getypeerd door een gemeenschappelijke koloniale geschiedenis. Levend in een voor hen geografisch afgebakend gebied

¹¹⁴ Patrick, *Letter to the soldiers of Coroticus*, 20.

¹¹⁵ Charles-Edwards, *Wales and the Britons*, 227.

¹¹⁶ Higham, *King Arthur*, 42; Charles-Edwards, *Wales and the Britons*, 35-36.

¹¹⁷ Idem.

¹¹⁸ Pohl, ‘Signs of ethnic identity’, 62, 65-67.

¹¹⁹ Guy Halsall, *Barbarian migrations and the Roman West* (Cambridge, 2007), 48-49, 55; Gildas, *The ruin of Britain*, 18.

(Brittannië), opereerden zij in een gemeenschap van seculiere en geestelijke netwerken, waarin men hoofdzakelijk Latijn sprak, een Romeinse opvoeding (van een *retor*) genoot en per definitie christelijk was.¹²⁰ Woolf onderschrijft deze aanname. Volgens hem bleef formeel onderwezen Latijn, in ieder geval als geschreven taal, nog een lange tijd bestaan. Dit was de taal van de elite, die bestond naast een meer verbasterde vorm van Latijn die gesproken werd door een groot gedeelte van de bevolking in wat hij “highland Britain” noemt. Dit waren de gebieden in het noorden en westen van Engeland. Pas met de geleidelijke assimilatie van de meer geromaniseerde “lowland Britains” (het zuiden en oosten van Engeland) in de Angelsaksische samenleving verdween deze Latijnse spraakcultuur in de “highlands” zone. Zij hadden niet langer een “geciviliseerd” voorbeeld waarvan zij Romeinse culturele elementen konden lenen, waaronder het Latijn.¹²¹

Een generatie later als Patrick leek Gildas nog in dezelfde elitaire netwerken te opereren. Hij maakte gebruik van hun nieuwe typering als losstaande *cives* door de Britten te contrasteren met omringende ‘barbaarse’ volkeren, die in *DEB* expliciet benoemd werden als aparte *gentes*. Datzelfde onderscheid maakte Patrick. Net zoals Gildas deed hij dit door de superioriteit van de Britten te benadrukken die zij inherent hadden door hun christelijke achtergrond.¹²²

Deze achtergrond gaf de Britten de positie van een door God uitverkoren volk, wiens toekomst en redding werd gewaarborgd door Zijn bescherming. Mits zij zich onderwerpen aan Zijn wil en aan Hem gehoorzamen. Deze goddelijke uitverkiezing met voorwaarden zien wij uiteraard terug in *DEB*.¹²³

Bij beide auteurs lijkt deze goddelijke uitverkiezing niet te gelden voor alle personen die in potentie tot de Britten gerekend zouden kunnen worden. Zij die niet voldeden aan Patricks of Gildas’ eisen van ‘een goed Christen zijn’, werden afgebeeld als ketters, heidenen of barbaren en onmenssen. Patricks *Confessio* werd voornamelijk geschreven om zichzelf te verdedigen tegen de aantijgingen van de Britse kerk. Hij zou zondes hebben begaan in zijn jongere jaren. In de *Confessio* probeert hij zijn zaak zo positief mogelijk te bepleiten om zijn mogelijke aanstelling als bisschop te legitimeren. Dit doet hij door zichzelf te portretteren als een gekozene door God, daarbij implicerend dat zijn kerkelijke tegenstanders dit niet zijn. Zij behoren niet tot de cirkel van uitverkorenen, waartoe Patrick en zijn volgers behoren. Zij beschikken derhalve niet over Zijn bescherming.¹²⁴

¹²⁰ Higham, *King Arthur*, 43.

¹²¹ Woolf, ‘From Romans to barbarians’, 355-356, 360, 366-367.

¹²² Idem; Patrick, *Confessio*, 70, 77.

¹²³ Idem.

¹²⁴ Ibidem, 44.

Conclusie

Gildas creëerde in zijn bron een beeld van de overgangperiode tussen Romeins en Middeleeuws Brittannië. Hij beschreef deze periode in de context van de strijd tussen de door God gekozen Britten, die onder de voeten werden gelopen door *heidense* Angelsaksen. Deze strijd kon alleen door de Britten worden gewonnen als zij zouden wederkeren tot God. Zodoende werd het beeld geschapen van een rigide overgang en een groot contrast tussen oud ('Romeinse', Christelijke Britten) en nieuw (*heidense* barbaren). Vraagtekens kunnen echter worden gezet bij de rigiditeit van deze overgangperiode. Betreft het hier een cesuur die de historiografie is binnengeslopen? In dit licht werd de hoofdvraag gesteld: *Welke mate van continuïteit in identiteit – gebonden aan het Romeinse verleden – kan er worden geobserveerd in de teksten van Gildas en St. Patrick?*

Deze continuïteit wordt duidelijk zichtbaar bij een vergelijkende analyse tussen Gildas' *DEB* en Patricks *Confessio* en *Epistola*. Door Patrick werd de zienswijze ingezet waarbij Britten zichzelf steeds meer gingen zien als een losstaande entiteit, anders dan de Romeinen, maar wel hommage aflegend aan zowel Rome als het Christendom. Pohl omschrijft deze trend als een antwoord op de vervaging tussen Romeinse en 'barbaarse elites'. Barbaarse volkeren gingen zodoende teruggrijpen op oude conventies en stereotypes die de Romeinen aan hen hadden toegeschreven. Die vulden zij vervolgens aan met elementen van het Romeins-christelijke discours dat de middeleeuwen zou domineren. Patrick deed dit in de *Epistola* door Britse soldaten die Christenen hadden afgevoerd als slaaf, te ontdoen van hun 'Britsheid' en te typeren als barbaren, ketters en boeven. Daarbij greep hij terug op de oude Romeinse conventie dat barbaren leefden in een staat van wetteloosheid. Slechte Christenen waren volgens hem zodoende géén Britten. Ditzelfde zien we later in *DEB*, waarin de Britten worden omschreven als laf en ontrouw aan de wet. Anderzijds waren zij Gods uitverkoren volk, superieur aan de omringende 'barbaarse' volkeren en ontrouwe ketters en ongelovigen.

Een andere continuïteit is terug te vinden in de Latijnse en antieke achtergrond van beide auteurs. Duidelijk werd dat Patrick – een generatie voor Gildas – een vergelijkbare achtergrond en opleiding had als Gildas en ook behoorde tot de Christelijke top van de samenleving. Uiteraard vormt het aantonen van continuïteit tussen twee casussen geen sluitend bewijs. Desondanks sluit het wel aan bij de these van auteurs als Woolf. Deze onderschrijft de doorzetting van het spreken in Latijn en de Romeinse elitecultuur. Hij zag deze pas vervagen met de langzame assimilatie van de "lowland Britains" in het door de Angelsaksen veroverde gebied. Hierdoor konden de "highland Britains" niet meer terugvallen op een meer geromaniseerd voorbeeld voor culturele inspiratie.

Deze bevindingen sluiten daarmee aan bij de aanname van Higham dat Gildas voornamelijk instrumentalistisch te werk ging, weliswaar onbewust, maar voornamelijk met de intentie om zijn volk in stand te houden. Halsall ziet ditzelfde instrumentalisme als aandrijver voor veel Britten om zich aan te passen aan de nieuwe Angelsaksische cultuur, dit uit zelfbehoud. Voor Gildas was dit vervolgens de inzet voor het schrijven van *DEB*, omdat hij hiermee het voortbestaan van het Christendom bedreigd zag worden door de groeiende invloed van de *heidense* Angelsaksen.

In deze scriptie werd een definitie van identiteit gehanteerd die de nadruk legt op pragmatisme en veranderlijkheid. Individuen geven aan collectieve identiteiten een persoonlijke invulling, ingegeven door persoonlijke omstandigheden, noden, vrezen en externe factoren. Deze invulling sluit aan bij de instrumentalistische gedachtegang. Die werd in deze scriptie aangenomen ten nadele van de primordialistische gedachtegang, die juist stase, permanentie en traditie benadrukt. Instrumentalisme draait om effectieve communicatie. Die communicatie dient zich te

vertalen naar het geloof van zowel leden van een *gens*, als dat van buitenstaanders, dat wat wordt gepretendeerd over een *gens* aannemelijk of wenselijk is. Is dit niet langer het geval, dan zal de definitie worden aangepast.

De casussen van Gildas en Patrick lijken hierbij aan te sluiten. Hoewel zij terug lijken te grijpen naar het Romeinse verleden door oude conventies en stereotypen te gebruiken, worden beide auteurs tegelijkertijd geconfronteerd met veranderende omstandigheden. Patricks definitie van de Britse *gens* wordt beïnvloed door zijn confrontatie met de Ieren, die hem omvormen tot belijdend Christen. Hierdoor krijgt zijn invulling van de Britse *gens* een nadrukkelijk Christelijke connotatie. Deze zien wij later terug in zijn *Epistola*, waarin hij de 'Britse' soldaten van Coroticus ontdoet van hun 'Britsheid' door hun onchristelijke gedrag. Gildas, een generatie later, heeft eenzelfde Christelijke invulling van de Britse *gens*. Deze wordt verder uitvergroot door zijn confrontatie met een mogelijke Angelsaksische overheersing. Resultierend in een discours van de Britten als een door God uitverkoren *gens*. Ditzelfde discours wordt door de Angelsaksische Beda echter ontoereikend gevonden. Door hem wordt dit discours vervolgens omgebogen, ten faveure van de nu Christelijke Angelsaksen. Die hebben volgens hem de plaats in genomen van het door God uitverkoren volk.

Bibliografie

Gedrukte bronnen

Beda, *Historia Ecclesiastica gentis Anglorum*, red. Bertram Colgrave & Roger Mynors, Bede's Ecclesiastical History of the English People (Oxford, 1969).

Gildas, *The ruin of Britain*, vert. Michael Winterbottom (Londen, 1978)

Isidorus, *Etymologiae sive Origines libri XX*, red. Wallace Lindsay, Scriptorum classicorum bibliotheca Oxoniensis 2 (Oxford, 1911).

Patrick, *Letter to the soldiers of Coroticus*, vert. Pádraig McCarthy (Avoca, 2003)

- , *Liber primus: confessio*, red. Ludwig Bieler, Royal Irish Academy (Dublin, 1993).
- , *Liber secundus: epistola ad milites Corotici*, red. Ludwig Bieler, Royal Irish Academy (Dublin, 1993).
- , *The confession of St. Patrick*, vert. Pádraig McCarthy (Avoca, 2003).

Regino, *Epistula ad Hothonem archiepiscopum*, red. Fridericus Kurze, MGH SS Rer. Germ. 50 (Hannover, 1890).

Tacitus, *Germania*, red. D.R. Stuart, The Germania (New York, 1916).

Literatuur

Anderson, Benedict, *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism* (Londen/New York, 2006).

Báčová, Viera, 'The construction of national identity – on primordialism and instrumentalism', *Human Affairs* 8 (1998), 29-43.

Birley, Anthony, *The Roman Government of Britain* (Oxford, 2005).

Chapman Stacey, Robin, 'Nick Higham, *The English Conquest: Gildas and Britain in the fifth century*', *Speculum*, 72 (1) (1997), 169.

Charles-Edwards, Thomas, *Wales and the Britons 350 – 1064* (Oxford, 2013).

Davies, Robert, 'The peoples of Britain and Ireland 1100-1400. I. identities.', *Transactions of the Royal Historical Society* 4 (1994), 1-10.

Dumville, David, 'Gildas and Maelgwyn', in: Michael Lapidge & David Dumville (red.), *Gildas: new approaches* (Woodbridge, 1984), 51-59.

Geary, Patrick, *The myth of nations: the medieval origins of Europe* (Princeton, 2003).

Geertz, Clifford, 'The integrative revolution: primordial sentiments and politics in the new states', in: Clifford Geertz, *Old societies and new states: the quest for modernity in Asia and Africa* (New York, 1963), 105-157.

George, Karen, *Gildas's De Excidio Britonum and the early British Church* (Woodbridge, 2009).

Halsall, Guy, *Barbarian migrations and the Roman West* (Cambridge, 2007).

- , *World of Arthur: fans & fictions of the Dark Ages* (Oxford, 2013).

Hanning, R.W., *The vision of history in early Britain: from Gildas to Geoffrey of Monmouth* (New York/Londen, 1996).

Higham, Nick, *King Arthur: myth-making and history* (Londen, 2002).

- & Martin Ryan, *The Anglo-Saxon world* (Yale, 2013).

- , *The English conquest. Gildas and Britain in the fifth century* (Manchester, 1994).

Hoselitz, Virginia, *Imagining Roman Britain. Victorian responses to a Roman past* (Woodbridge/Rochester, 2007).

Kerlouégan, Francois, 'The English conquest: Gildas and Britain in the fifth century, by Nick Higham, *The International History Review*, 18 (2), (1996), 378-380.

Lapidge, Michael, 'Gildas's education and the latin culture of sub-Roman Britain', in: Michael Lapidge & David Dumville, *Gildas: new approaches* (Woodbridge, 1984) 27- 50.

O'Sullivan, Thomas, *The De Excidio of Gildas: It's authenticity and date* (Leiden, 1978).

Pohl, Walter, 'Telling the difference: signs of ethnic identity, in: Walter Pohl & Helmut Reimitz, *Strategies of distinction: the construction of ethnic communities, 300-800* (Leiden, 1998), 17-69, alhier 20-22.

Salway, Peter, *The Roman era, the British Isles: 55 BC – AD 410* (Oxford, 2002).

Schustereder, Stefan, *Strategies of identity construction: the writings of Gildas, Aneirin and Bede* (Ostfildern, 2012).

Smith, Anthony & Ernest Gellner, 'The nation: real or imagined? The Warwick debates on nationalism', *Nations and nationalism* 2 (3) (1996), 357-370.

Thomas, Charles, 'Shorter Notices: David Dumville's *Saint Patrick AD 493-1993*', *The English Historical Review* 11 (441) (1996), 402-403.

Ward-Perkins, Bryan, 'Why did the Anglo-Saxons not become more British?', *The English Historical Review* 115 (162) (2000), 513-533.

Winterbottom, Michael, 'The Preface of Gildas' *De Excidio*', *Transactions of the Honourable Society of Cymmrodorion* (1974/1975), 277-287.

Woolf, Alex, 'The Britons: from Romans to barbarians', in: Hans-Werner Goetz, Jörg Jarnut & Walter Pohl, *Regna and gentes: the relationship between late Antique and early medieval peoples and kingdoms in the transformation of the Roman world* (Leiden, 2003), 345-380.

Wright, Nigel, 'Gildas's prose style and its origins', in: Michael Lapidge & David Dumville (red.), *Gildas: new approaches* (Woodbridge, 1984), 107-128.

Yorke, Barbara, 'Anglo-Saxon *gentes* and *regna*', in: Hans-Werner Goetz, Jörg Jarnut & Walter Pohl, *Regna and gentes: the relationship between late Antique and early medieval peoples and kingdoms in the transformation of the Roman world* (Leiden, 2003), 381-407.

- , 'Britain and Ireland, c. 500', in: Stafford, Pauline (red.), *A companion to early Middle Ages: Britain and Ireland, c.500-c.1100* (Oxford, 2009), 41-56.

Bijlages

Bijlage 1

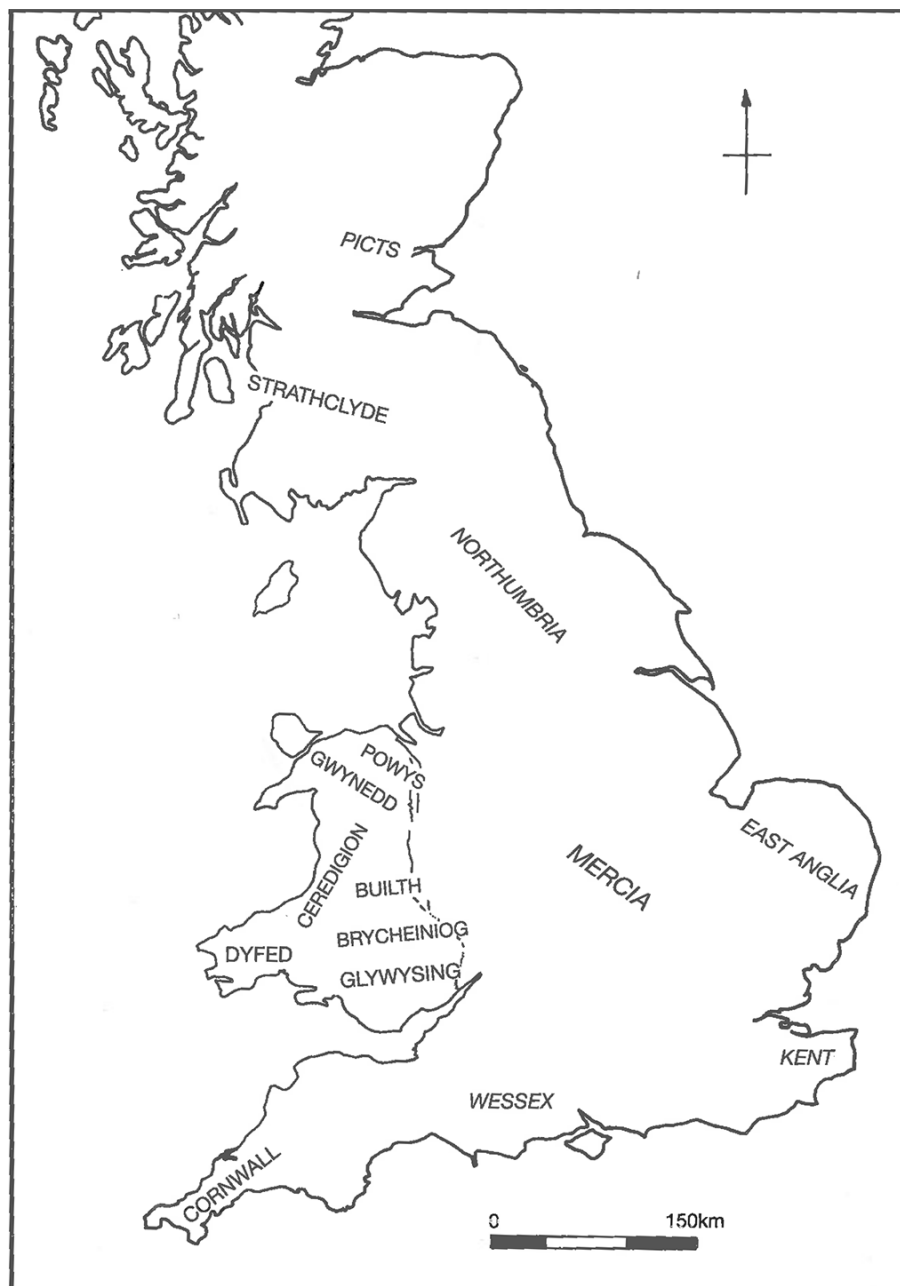

Figure 23 The Welsh kingdoms and their neighbours c. 800

Bron: N.J. Higham, King Arthur: Myth-making and history (Londen 2002)109.

Uitleg: 'neighbours' zijn de Angelsaksische koninkrijken Mercia, Northumbria, East Anglia, Wessex, Kent en Cornwall (dat recent was veroverd; voorheen een Brits gebied, met nog steeds veel 'Britten'), en in het noorden de Picten (Scoti) en Strathclyde (van oorsprong ook een 'Brits koninkrijk').

Bijlage 2

Figure 10.2 The expansion of 'Anglo-Saxon' cemeteries in lowland Britain, c.400-c.700. After Dark (1994)

Bron: G. Halsall, *World of Arthur: Fanc & Fictions of the Dark Ages* (Oxford 2013) 232.

Uitleg: deze afbeelding geeft een inkijk in de langzame overgang van Brits naar Angelsaksisch Brittannië door de geleidelijke verspreiding en uitbreiding van Angelsaksische begraafplaatsen.

Bijlage 3

Figure 3.4 Northern Britain

Uit: G. Halsall, *Worlds of Arthur: Fans and Fictions of the Dark Ages*, (Oxford 2013), 43.